

**Tuwanuä, Poli iqu
Epäsäsi
pmeqä iquauŋqä äqäkqe
Yätamakqä kuknuä
hinuiqänjä iquvi**

Tuwanuä Poli iqu äqäkqä tqueqä quati, tiinji. Goti Iqueqä äwiŋqe, Iqu nätmätqä qäukuä yätutanitä, qua iutanitä eeqänäni, Kraisi Iquesa aquvä äqiyätä, Kraisi Iqu nätmätqä eeqänänjä iugä Nyuänjä Naqä-qakuä-qu hetŋqä iwimäkätŋqä iinqe. (1:10 hinuä qundŋqä.) Itanji, Iqu Iqueqä qokä-apäkä iu ävauqumuätätä, qu Kraisi Iqutä anä muänmbŋqä iwimäkätŋqä äwiŋgiyä.

Kinjanäni, Poli iqu tuwanuä iunji, Goti Iqu ämaqeunqä qeqä ätumuäkätä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyätqätanŋppqä iqua naqä-hŋqunä epu, hueqä-himqä hŋquesanjä enqä-panjä iwimäkätŋqenqe, kuapanä ätätä äqäkqe. Kraisi Jisasi Iqueqä wäunuä iutanji, Goti Iqu qokä-apäkä iu anŋumä itmenä. Itanŋa, Iqu kuknuä guä ämäsäuekqä-pa, qunji anŋuanänjä itqueniŋenqä näqŋqä mapŋqe, Iqueqä Dnjä Anŋuä Ique ävänä. (1:14 hinuä qundŋqä.) Itanji huizi, Poli iqu tiinjä ätätä äqäkqe. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqe ämepu, Iqutä anä ämuänŋajuwä iqua, äwqä naqä-hŋqunä imbu, Goti Iqueqä suqä iunä qänaki iqäpŋqeqä.

Tuwanuä täunji, qokä-apäkä iqua, Kraisi Iqutä anä ämuänäpu, naqä-hñqunä enjuwinqä ätnänä iqi motquetñqe, Poli iqu kukñuä ktqä hñquaqui-hñque ätukqe. Ktqä kinğanäñi, Goti Iqueqä qokä-apäki, anä kiuänänä hñqu enqä-panä etanji, Kraisi Iqu anä-siyandqä enqä-ma ätqäüä (2:19-22). Ktqä huizi, Goti Iqueqä qokä-apäki, ämaqä kiuänänä hñqueqä huiwä enqä-panä etanji, Kraisi Iqu huiwä iqueqä nyuänä-queqä (4:1-16). Ktqä yäpaki, Goti Iqueqä qokä-apäki, qu apäkä hui enqä-panä etanji, Kraisi Iqu, apäkä iyyqä qokiqu enqä-paniqä (5:22-32).

Inji tuwanuä täunji, nätmatqä ängui, Goti Iqu Iqueqä ämaqeü iwimäkäninqä winğanqenqe, ne hiñuä äñgänä äyä äqunänunä.

Poli iqu, tuwanuä tquenqä kukñuä ätkqenqä

¹ Nyi Poli, Goti Hanjuwä Iqueqä äwinqä iuta, Kraisi Jisasi Iqu Iqueqä kukñuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Nyi tuwanuä tä, he Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä epu, anä-himqä Epäsäsi iu äpmapu, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbu, Iquenyqä quuvqä äpakänä eqiyätqänuwä iquenyqä äqiyqä. ² Goti Hanjuwä Apiqutä, itanğa neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeta äñguä etapäsinyä, heqä äwqe hanuä imbu pmetpñqä emäkqinyä.

Goti Iqu, nätmatqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwinjuwi, änätapqenqä

³ Ne neqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäutanä, äñguä iwimäkquanä. Iqu neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti eäqäqe, Kaniqu

inänji. Iqu Kraisi Iqutä ämuänñanñqetani, nätmatqä eeqäpnä qäukuä haqä yätu äwiñuwi, neyaqä quuvqä du äñguä inemäkquätñqä, änätapätqäuä. ⁴ Iqu qäukuä qua mimäkqänga, ne Kraisi Iqutä ämuänñaninñquä diñqe, atäunjuä ae inaikqe. Iqu iinjä imäkkqe, ii ne Iqueqä ämaqänä eanä, Iqueqä hiñjuä iqinji, suqä quvqä-tänjä maeqä, jänänänjä pmetaninñquä diñqeyi. ⁵ Iqu nenyqä aanjä kiinjä äwinyätäqä duta, kiñganä atäunjuä ae ätänaikqe. Quati tiinji. Jisasi Kraisi Iqu wäunjuä imäkäniqä iuta, Iqueqä ymeqänä naqä-qakuä eanä pmeqänqe. Goti Iqu iinjä imäkkqe, ii Iqueqä yeeqä inqeutatä, Iqueqä äwiñqeutatänji. ⁶ Iqueqä Ymeqä, Iqu aanjä kiinjä äwinyänñqä Iquesani, Iqu Iqueqä qeqä imänqeta hiñgi vqe, ne ae änätapkqe. Ii naqänänjä hitanñqenqä, ne knui, äñguänä indqänätanä, Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuquatuñquänänji. ⁷ Iqueqä Ymeqä Iqu äpäkonätä, Iqueqä häñeqä iuäkqä iutani, ne anñumä häñä inequmuatätä, neqä suqä quvqä eeqänänji, huätä ae ämänatnämäukqe. Goti Hanjuwä Iqu iinjä itä, Iqueqä qeqä imänqeta hiñgi vqe, hävemnäqñqä etanñi ämänätquakqe. ⁸ Iqu äñguä aanjä kuapänä inemäkätä, näqñqä äñguitä, knuä indqänñqä huitanñä-huitanñitä, änätapkqe. ⁹ Nätmatqä Goti Iqu, Kraisi Iqu wäunjuä imäkqanñqä iunji, Iqueqä yeeqä inqetä, Iqueqä äwiñqetä, imäkäninñqä zä äwiñqä di, tänğanji Iqu ätnänñäqi ämänätquakqe. ¹⁰ Nätmatqä eeqänänji, hii ganä iwqatqanñani, nätmatqä eeqänänñä qäukuä yänñinñitä, qua

täunjitäni, Ämiqä Kiuänänjä Hnqueqä yäpä iqi pmetpnuwi. Ii Kraisi Iquvi.

¹¹ Inji ne Qäqutä ämuännanä, Iqueqä ämaqänä eqänqe, hinuiqänäni Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä-kiuä ätänaikqe. Iqu Iqueqä äwinqä iutata, Iqueqä knuä indqänqä iutatäni, nätmätqä eeqänäni timäutnqe, imäkänä. ¹² Iqu iinjä ätänaikqe, tiinjä imäqänqe. Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätanä, knuä iqä yänänäqñqä ganä ävätunquä iqunesani, Iqueqä yoqe haqeqä aanjä hävemnäqñqä muämuäqñqe. ¹³ Ga heppä, nesäni asä iinjä epnä. He kukñuä, naqä-qakuä we-hunqä-tänjä eä, angumä hänjä equmuatqä iqueni, qätä ae äwiyäpiyitani, Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, iutani Iqutä ämuänänquwi. Iinjä eqanquwännga, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau väninqä kukñuä guä ämäsäuekqä-pa, heñi, Iqueqä Dñä Änguä Jänänänjä Ique inä etapkqe. Dñä Änguä Iinjä Ique vqe, ii he Goti Hanjuwä Iqueqänänqä näqñqä hipñqeyi. ¹⁴ Dñä Änguä Iqueni, ne ae ämakquä-qae, inji qänakndani, nätmätqä huizi, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä qokä-apäkä iquau väninqä kukñuä guä ämäsäuekqä-pqä ii, inä meniquä-pqenqe, näqñqä enu. Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuä anji inetmetä hapä mänäqumuatqannga, innga meniquä eä. Iqu iinjä inemäkätä, Iqueqä yänänäqñqä ämänätquakqä diñqe, Iqueqä yoqe, haqeqä aanjä hävemnäqñqä muämuäquatunqe.

Poli iqu, qu näqñqä änguänänjä mapñqä, tääqä ätukqenqä

15-16 Goti Iqu änguä e inemäkätņqä iinņe, he Naqä Jisasi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä eqiyäpiyä iutaņi, Goti Hanjuwä Iqueä ämaqä iquaunqä enyätņqä iunņe, nyi qätä änyä ti äwiyätmitaņi, henyqä kņuä indqänätmä, Goti Hanjuwä Iqueni, 'änguiqä' ätuätmä, tääqä ätätmängaņi, maqänäuqä äpakänä ätqua äwätqänä. ¹⁷ Nyi tääqe, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Goti Hanjuwä, Apiqu yoqä naqä-tänä kinğanänä äpmeņqä Ique, ätuätņqe. Iqueqä-kiuä ätnäņäqi itkimäkñätņqä emäkätņqä diņqe, Iqu heņi, kņuä indqänqä jänänänä-tänä, itanga Iqueqä kukņuä naqä-qakuä iuņi, qakuinqä näqņqä-tänä epņqä iinqä, ätuätqänä. ¹⁸ Itanga Iqu hiqä kņuä indqänqe we eumäkqanguti, ga he tiinņqä näqņqä änguänänä metpņqä ätuätqänä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu atäunuä ae ekqä iquenä, nätmatqä ängui mapnuwänqä kņuä yänänäqņqä äwipu, hiņuä äqambu äpmeņuwi, nätmatqä iinņe, näqņqä hipņqä ätuätqänä. Nätmatqä, Iqu Iqueqä ämaqä iqua mapnuwänqä ätätä ekqe, ii nätmatqä aanä änguänänä isua etangqenqä, näqņqä mapņqä ätuätqänä. ¹⁹ Itanga Goti Iqueqä yänänäqņqe, Iquenyqä quuvqä eqiyätunquä iquneqä huiwä yäpä tämņi wäunuä itņqe, ii aanä hävemnäqņqä etangqenqä näqņqä hipņqä ätuätqänä. ²⁰ Iqueqä yänänäqņqä kätanänä qäquesa, Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Ique qua buta aņgi ävauqumuätätä, qäukuä haqä yätunqä ätuma äyätä, Iqueqä hipa ämuangisa äpmuatekqä Iquvi. ²¹ Kraisi Iqu qäukuä

yäñi e äpmeñqe, Iqu dnä yänänäqñqä-tänä iquautä, ämaqä ämiqä iquautä, itanğa huizi yänänäqñqä-tänä qäquauñä-qe, Iqu eeqäpnä ämäwqätäuqanğa äpme. Yoqä naqä-tänä tänğa äpmeñuwä iquautä, qänaknda pmapnuwä iquautä, Ämiqä-qu äpme. ²² Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä eeqäpnäñi, Kraisi Iqueä yäpä iqinyä witñqä eätä, itanğa, qokä-apäkä Iqueqä yoqenqä aquväqñqä iquau yätamakqä väniñqe, nätmätqä eeqäpnäñi ämiqätñqä ätekqe. ²³ Nyuänä iqu, huiwi ämitñqä-pa, Iqu iquau ämitqäuä. Iqu nätmätqä eeqäpnänä iunji, ämiqä pmetanğqetani, qu qäyunänä enä. Ga huiwiq, Kraisi Iqueqä yäpä imä pmetanğqetani, Iqu, huiwiq, äwa miqä, eeqäpnäñi aanä qäyunänä-tänänqä iwimäkquänä.*

2

Goti Hanjuwä Iqu, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, anği hänä inemäkkqenqä

¹ Hiñuiqänäñi, heqä qätä mäwiqä hñgisanä iqetatä, hiqä suqä quvqetatäñi, he pizqä ae äpäkonğuwänänä äpmamiñuwi. ² He suqä quvqä ii imäkmiñuwi, ii ämaqä qua täutanä iuqä suqä du qänaknä ipu, itanğa dnä quvqä im-imä hiñginäwa äpmeñuwä iquau miqä naqä iqueqä suqä quvqeu, qänaknä inä imiñuwä iquenji. Dnä iquau miqä tq, tänğanı ämaqä

---

* **1:23** Näqñqä-tänä hñqua, kukñuä tqe, ti äkunmäkätqäuä. “Ga huiwiq, Kraisi Iqueqä yäpä imä äpmeqetani, Iqu äwa miqä, eeqäpnäñi aanä qäyunänä-tänänqä iwimäkquänä.”

Goti Iqueni hngisanä itqueqanguwä iuqä qeqä-quuvqä imñi, wäunuä yänänäqñqä yqänä itqäüä. ³ Hinuiqänäñi ne eeqänäjune, iqua enqä-ma, asänänä äpmenä, suqä quvqe, neqä kñuä indqänqä iutatä, huiwä iqueqä äwiñqä iutatäñi, äyä imäkminque. Inğani neqä suqä quvqenqe, kimañi qutä anäñi, Goti Iqu äwqä tnänä wiñganqä iutañi, hanjä-iqä nätapätqätäninji. ⁴⁻⁵ Ne pizqä iinjä äpakonänä qäyä äwitanqquä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä huäqä-huñqetä, nenyqä äwiñqetä, äwa miqä, hävemnäqñqä eäqä iutañi, Kraisi Iqutä guä ämänaqiyätä, anji hänjä inemäkkqe. Inji Iqu he hänjä iinjä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä suqä nätmätqä hinji vqä iquesanji. ⁶ Goti Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä naqä-hñqunä guä ämänaqäkqe, ii ne Iqutäñi, anqumä hänjä nevauqumuatätä, itanğa Iqutä qäukuä yänñi, ämiqänqä zä-hawä ikikinyänjä iu, anä äpmuatänaikqe. ⁷ Iinjä inetquakqe, ii tiinjänqe. Ämaqä qänaki epqä iqua, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Iqutä guä ämänaqiyätä, qeqä inetmäkkqeunji hinjuä äqumbiyitani, Iqueqä qeqä imänqeuta hinji vqenqe, näqñqä mapnuwi. Ii äwa miqänqä, aanjä hävemnäqñqä iñqeyi. ⁸ He Iquenyqä quuvqä heqiyqanguwitani, Iqu anji hänjä emäkäqumuatkqe, ii Iqueqä qeqä imänqeuta hinji vqä iquesayi. Nätmätqä iinjä, hiqä-hiuä imäkñganqguwita emakqä ma, Goti Iqu hinjinäwa etapkqe. ⁹ Ii he wäunuä yänänäqñqä ipiyä iuta ämepunjqae, heqä quikui ptqä äqänäpu, hiqä yoqe haqeqä

ämamänquwä ma, oee. ¹⁰ Wäunüä änguänänjä nenyqä näwinyä ekqä iu imäkquatunquä iunqce, Goti Hanjuwä Iqu, ne Kraisi Jisasi Iqutä guä ämänaqiyätä, hänä inemäkkqce. Inji ne tännga hänä tä äpmenqce, ii Goti Iquesanänji.

Jisasi Kraisi Iqunä, ne naqä-hnqunä pmetatunquä inemäkkqä Iquvi

¹¹ Iiñqce, he hiñuiqänä äpmamiñuwiñqä kñuä indqämbu. Heqä hinaqä qanyä eunyäpu ämeekuwa etanji, Israitqä iqua henyñqce, “Iquauqä huiwi häuä maktänqä-quayqä” ätäpu, itannga quwqä-quwänqce, “Ne huiwä häuä ktänquneyqä” ätätqänjuwä iquayi. Huiwä iu iinjä imäkñqä suqce, ii ämaqeucä hipaitä imäkkqeyi. ¹² He innga äänä äpmamiñuwiñqce, kñuä indqämbu. He Kraisi Iqueni, mämeqä hiñgi äpmamiñuwi. He ämaqä Goti Iqu Iqueqänqä atäunüä ikqä, Israitqä iquautanänänjuenä maeqä, ämaqä kinjä hnqäqisanjuenä etanğä, Goti Hanjuwä Iqu, iquau nätmatqä väniñqä kukñuä guä ämäsäuekqä iunqce, he evquatämäukqce. He qua iunji, iinjä äpmapiyänğanji, Goti Hanjuwä Iquenyñqä mañqä epu, heqä kñuä indqänqä yänänäñqce, nätmatqä mapnuwänqceñqä mämeqä, hiñgi äpmamiñuwi. ¹³ Injaqce he ämaqä kinänänji iinjä ätqäuminjuwä iquenä, tänğanji he Kraisi Jisasi Iqutä i ämuänänjuwi, Iqueqä häñeçetani, Goti Hanjuwä Iqu, etma äpätä qäqiqi equmuatekqce.

¹⁴⁻¹⁵ Jisasi Kraisi Iqunä, ne äwqä hanjuä inqä pmetatunquä Inemäkkqä Iquvi. Hiñuiqänänji,

Israitqä iquatä, huizi iquatäni, mäkä-huñqä äpmamiñyi. Mäkä-huñqä iñi, täkñä naqä hñqu awä iqi äqiyenyä pmetangiyängga, Jisasi Iqu äpakonätä angi ävauqe, huätä äväpnemäütä, itaŋga Mosisi iqueä kukñuä-suqä yäuä* eeqäpnäni hma imäkätä, naqä-hñqunä eenyä, äwqä hanuä inqä pmayñqä imäkkqe. Iqueqä äwiñqe, tiñä etañgiyi. ¹⁶ Iqu zä-huätatä äunätä äpakonqgetani, mäkä-huñqe eeqänä hma imäkätä, mäkä-huñqä iquaqu, hueqä-himqä änyä-hänä hñqu hiätñqä imäkätä, itaŋga Goti Hanjuwä Iqutä, näueqä imäknyinyä pmesiyñqä diñqä äwiñgqe. ¹⁷ Inji Iqu äquvepätä, he kiñä näni äpmamiñuwä iquendä, ne qäqiqiñä iqunesä, suqä äwqä hanuä änyanä, naqä-hñqunä pmeqänqä inqä awä ätkqe.† ¹⁸ Iqu ne äwqä hanuä iñä inemäkkqetani, Dñä asänänätänä eanä, Goti Hanjuwä Iqueni, iuta wimenä.

¹⁹ Täñgani he ämaqä huiu ämuänqänänä hmanji. He ämaqä qua iu qäyutanä, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä qäqiqiñä iqua enjuwäpanä epu, Iqueqä anju äpmeñuwä iquenji. ²⁰ He anä, Goti Iqu imäkkqä-panä inñuenji. Ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquatä, Goti Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iquatäni, qu anä-siyandqä enqä-panä iquayi. Kraisi Jisasi Iqu, anä vänyqä miqä yänänäqñqä ämätnänqä-panä inñä Iqueyi. ²¹ Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä eeqänäni, Ique ekunätanğä anä ii ämätnä. Goti

* **2:14-15** Israitqä iqua kñuä tii indqänmiñuwi. “Ne Goti Iqueqä suqä-tänunä etañgi, ne Iqueqä ämaqä-qunä eanä, huiziquau ämäwqätäunu.” † **2:17** Asayä 57:19

Naqä Iqu, anä iqueni, hiqäva-imäkpä anä enqä-pa, Iqueqänqä mätquätñqä itqäüä. ²² He-pqe, Kraisi Iqutäñi, naqä-hñqunä etanquwinqä, ga Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä huizitä guä ämaiqiyätä, Iqueqä anj, Dñä Ängüä Iqu yäpä inqisa pmetätñqä iñqä ämätätqäüä.

3

Poli iqu, kukñuä äñguä we-huñqä-täñä tqueqä wäunüä-wiyqä-queqä

¹ Goti Hanjuwä Iqu iñä emäkpangqetani, nyi Poli iqunä, Iquenyqä tääqä ätätqänä. Israitqä iqua qäyä etanji huizi iquenä, yätamakqä eyqämqä diñqä, Kraisi Jisasi Iqueä wäunüä imäkätqätanqetani, guä äpmuatenjiyquwi. ² Goti Hanjuwä Iqu henyqä qeqä imänqeuta äñguä hiñgi etquetñqä, nyi wäunui ändapkqä iñqe, he qätä ae äwiyquwi. ³ Iqu Iqueqä kñuä indqänqä zä wiqe, nyi näqñqä hiätmqänä ändapkqe. Iñqe nyi henyqä tuwanüä wänqä ipu äqiyätmä, awä ae äyä etqe. ⁴ He pipa ipi a ätäupiyänqani, näqñqä tiñä mapnä. “Ae! Iqu Kraisi Iquenyqä kukñuä zä witanqqä iquenyqe, näqñqä ae äyä eänä.” ⁵ Ämaqä kiñganä äpmaminuwä iquañi, nätmätqä täñqe, awä mätquä iminuwä. Inäqe, täñqani, ämaqä kukñuä awä tuäkiqäñqä ändowatkqä iquatä, Iqueqä kukñui hiñuä-tqä iquatäñi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqänqä atäunüä ikqä iquañi, Dñä Ängüä Iqu iwimäkpangji, iñqe iqua näqñqä ae ämenäüä. ⁶ Iqueqä kñuä indqänqä zä wiqe, tiñji. Ämaqä Israitqä qäyä etanji huizi iqua,

kukŋuä we-huŋqä-täŋi ämepiyita, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänŋänjuwitani, nätmätqä Israitqä iqua mapnuwä iuŋi, qu-pqä inä ämepu, qäyqä-qäqua naqä-hŋqunä eqaŋgpi, kukŋuä Goti Iqu, 'Iiŋä imäkmiŋeqä' ätätä, guä ämäsäuekqe, qu-pqe inä patqiyäniqe.

⁷ Nyi kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋä tqeŋqä wäunüä-wiyqä-qunä emqe, ii Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä yänänäqŋqä iuta inyimäkätä, Iqueqä qeqä imänqeuta hiŋgi ändapkqä iiyi. ⁸ Nyi Goti Iqueqä qokä-apäkä iuqä yäpä iqini mänäqä mämä qäyä pmetanŋqä-qe, Iqu suqä hiŋgi vqä iuta wäunüä tiŋi ändapkqe. Nyi Israitqä iqua qäyä etaŋgi huizi iquau, Kraisi Iqueqä nätmätqä eeqänäŋi, ne änä miwäsäuqä itä, a matäuqä itunquä iuŋi, qu-pqä inä mapnuwä iinŋä kukŋui, awä ätuätqänä. ⁹ Goti Eeqänänä Imäkkqä Iqu, nätmätqä imäkäninŋä zä äkittqiye äpmaminŋä iunqe, nyi ämaqä eeqänänä iu awä ätnänäqi tquämqe, Iqu wäunui iinqe inä ändapkqe. ¹⁰ Goti Hanjuwä Iqu iinŋi, tiinŋä imäkkqe. Dŋä nätmätqä qäukuä yäninä miqä iqua, Goti Iqu Israitqä iquautä, huizi iquautä, Iqueqä ämaqänqä naqä-hŋqunä epŋqä maqiyqanŋqeu äqumbiyitani, "Iqueqä kŋuä indqänqe, huitanä-huitaniqä" kŋuä indqämbŋqä imäkkqe. ¹¹ Goti Hanjuwä Iqu, suqä tä imäkäninqe, kŋui aanä hiŋuiqänä iwäsäuekqeu qänaknä itä, Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqu wäunüä imäqqanŋqä iutani, naqä-qakui ae qe imäkkqe. ¹² Iiŋä etaŋgi ne Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätunquetani, zä miqä pemänä itanä, Goti Hanjuwä Ique wimenä. ¹³ Iinŋä, "Nyi he yätamäqä hemqänä,

wäunuä imäkätmä hanä-iqä meqanqenqä kñuä kuapänä indqänäpu, heqä quuvqä heqiyqe mändi päwiqñqä, yänänäqñqä tqäpiyä” etqä. Nyi hanä-iqä ii ämetñqe, ii he äñguä äpmepu, yoqä naqä mapñqeyi.

Poli iqu, qu yänänäqñqä iwimäkätñqä, tääqä ätukqenqä

¹⁴ Iqu nätmatqä eeqänänjä iinjä imäkätñqenqe, nyi neqä Apiqueni qonä äwoktäutqänjä. ¹⁵ Iqu ämaqä qäukuä haqä yätu äpmeñuwä iquauqätä, qua iu äpmeñuwä iquauqätä Kaniqu eä, itanğa Iqueqä hiveymeqä inä etanquwiñqä yoqe iuta ävätqäüä. ¹⁶ Nyi iinjä itmänğani, henyqä tääqä tiinjä ätuätñqe. “Iyää, neqä Apä, Si nätmatqä aanjä kuapänänjä-tänjä eänä, yänänäqñqä aanjä naqänänjä-tänjä enä Iqukiyä. Si iquauñi, nätmatqä ii ävätnä, iquauqä äwqä yäpä imñi, Tqä Dñä Äñguä Iquesa yänänäqñqä iwimäkiyä. ¹⁷ Nqä Apä, qu Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqätanquwitani, Iqu iquauqä äwqä yäpä imñi anjä näweqä imäkäqämetñqänä yätamäkkä wiyä. Ga suqä ämaqenqä äwiñqä iqu, zä enqä-pa hukä-tapiñä yänänäqñqä äüä ätqäunqä-pa, iinjä tqäutpñqänä iwimäkiyä. ¹⁸ Iyää Apä, iquatä, Tqä ämaqä eeqänänjä itäñi, qu Kraisi Iqueqä suqä ämaqenqä äwiñqe, aanjä naqänänjä eä, quapitä hiqotitä, itanğa haqä yätqätä mänäqä mämdä, im-imqä iquvanä iptänänqä iquenyqe, näqñqä ämepu, a yänänäqñqä kiqätätñqä, inä iwimäkiyä. ¹⁹ Iyää Goti Apiqukiyä, Iqueqä suqä äwiñqä iinjqe, ämaqe qu änyä maqñqä etanğpñqä-qe, Si

ämaqä tquauñi, näqñqä hiätñqänä iwimäkiyä. Iyää Apä, Si quñi iinjä iwimäkätqäñi, ii tiinji. ‘Nätmatqä aañä hävemnäqñqä äwiñqe, qutä inä wiqäñqä diñqeyqä’ äktätqäñänä” ätuätñqe.

²⁰ Tiinjä eä. Goti Hanjuwä Iqueqä yänänäqñqä, neyaqä qeqä-quuvqä yäpä imä, iinjä itñqä iquesañi, ne, ‘Iinjä-iinjä inemäkiyä’ ätuätanä, yatñqä ävquque, Iqu ämäwqätäutä, nänäqänäñi inemäkänä. Itanga ne qanyä kñuinä indqängquä-pqe, asä iinjä imäkänä. ²¹ Inji Goti Iqu, Iqueqä qokä-apäkä iquautä, Kraisi Jisasi Iquesä, wäunjuä naqänänjä iwimäkätñqetani, ämaqe Iqueqä yänänäqñqenqä näqñqä ämepu, Iqueqä yoqä naqe, hea ique-ique haqeqä ämuämuäqäpñqe. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Ne Jisasi Iqueqä huiwä eänquä iqune, Goti Iqueqä suqä dunä imäkquatunqe (4:1-6:24)

4

Ne Jisasi Iqueqä huiwi enqetani, naqä-hñqunä pmetatunqenqä

¹ Poli iqunä, nyi Naqä Iqueä wäunjuä iunä imäkätmä, guä äpmeñqä iqunä, mañä tiinjä etmqe. “Goti Iqu suqä äñgui näwinyä etä, tääqä etätmakqä enqe, iunä imäkäpu, suqä Naqä Iqu mäwiñqä iinjä iquauñi, mimäkqä pambiyä” etqä. ² He hñqunä-hñqunä hiqä-hiuä mäñdi äkittqänäpu, huiziunji, quvqä miwitqueqä, qeiqinyä miñgpñqe. Heyaqä awä iqinji, hanjä-iqä

timäuqanğanı, äwqä tnänjä maqänä mimäkkqä, suqä ämaqenqä äwinqä iquenı, a yänänäqıjqä äqätpu, hanä-ıqä eeqäpnänı ämeqäpnıqe. ³ Dnjä Änguä Iqu he äwqä hanuä imbu, naqä-hıqunä hiätpnqä emäkkqe. He äpakänä e pmetpnıqe, yänjä qänğanıpu. ⁴ He näqıqıqe, ne Jıası Iquesanı, huiwä naqä-hıqunä enı. Dnjä nesä äpmeıqe, Iqu Hıqunänji. İtaıga nätmatqä änguänänjä Goti Hanjuwä Iqu nätapanıqä dııqıqe, tääqä änatätmakqä-qae, ga ne asä iquenqä knuä yänänäqıjqä indqänätanä, hınuä äqänänä, äyä äpmeıu. ⁵ İtaıga neqä Naqä Iqu-pqe, Hıqunänjqä. Neqä quuvqä eqiyätunquä-pqe, hıqunänjqä. İtaıga asnjä ämetunquä-pqe, hıqunä inänjqä. ⁶ İtaıga eeqänänıneqä Goti, Kiuänänjä-qu eä, Iqu neqä Apıquvi. Iqu eeqänänıneqä haqä yänı äpme, eeqänänıneqä awä ıqı äpme, itaıga eeqänänıneqä yäpä imä äpme.

⁷ İnjäqe Iqueqä qeqä imänqıeuta nätmatqä änguä hııgnä vqä iunı, Kraisi Iqu iwäsäutä, ne hıqunä-hıqunä änätapqäukqe. ⁸ Kukıuä iııııqıqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunı, tıııä ätä äqänä.

“Iqu, aanjä haqä yänınyqä äyätäqänğanı, ämaqä guä äpmamııuwä kuapänänjä iquau ätuma ekqeqä. Ätuma äyätä, ämaqeunı, nätmatqä änguänänji äwikqeqä.”*

⁹ Kukıuä, “Iqu aanjä haqä yänınyqä ekqeqä” ätäänqä iqu, ii Iqu yänınyqänä ekqänqä matqä ıqı, oee. Kınğanänı, Iqu qua hıqıqe

* **4:8** Apqä Bukä 68:18

yäpä mäñi äwiñqä iquenqä ganä äwäkqä eä.
 10 Ämaqä qua iuñqä äquveqäkqä Iqu, Asiqu, qäukuä aanä haqä yätuñqä ekqe. Ii nätmatqä eeqänänjä äsquä-äsqueni, qäyunänä witätñqä imäkätñqänä.

11 Ämaqä Iqu Qäqu, Iqueqä ämaqä iqune, nätmatqä äñguänänji tii änätapqäukqe. Hñqua, Iqueqä kukñuä awä tuäkiqä epñqä, hñqua kukñuä hiñuä-tqänqä epñqä, hñqua kukñuä äñgui awä-tqänqä epñqä, itanğa hñqua, quuvqä heqiyqä iquau ämipu, näqñqä-vqänqä epñqä, äwikqe. 12 Iqu iinjä imäkkqe, ämaqä Goti Iqu Iqueqänqä atäunüä ikqä iquau, Iqueqä wäunui, qäyasäqi miqä, qäyunä iqänqä iwimäkqänqä eä. Wäunui qäyunä ämipiyitanji, Kraisi Iqueqä huiwi naqä-hñqunänqä yändi-yändi imäkqa peyqänqe. 13 Iqua wäunüä ique imäkqanquwitanji, ne quuvqä anä eqiyätanä, naqä-hñqunä äpmenä. Ga, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenyqe, näqñqä ämenä. Itanğa, ymeqä nandqä naqä hiätñqänä imänğa-imänğa äpeyqä-ma, ne asä ii iqa-iqa äwätanä, Kraisi Iqu suqä jänänänjinä imäkätñqä-pa, qäyunänä hianä. 14 Ne iinji ae ätimäuququänğanji, ymeqä wänqä isua iqä-ma mäpmeqä yatunqe. Ämaqä kukñuä quanğä ätuäpu, huiziquau qui imäkpnqä näqñqä huitanjä-huitanjä-tänjä iqua, neqä quuvqä heqiyqe yuuwä natäpnqä diñqe, yunui inği-inğisa äqunätä, nätmatqä näñi-mänji ätpekiqä-panji, ne iinji minemäkqänqe. 15 Iinji maeqä itanä, ämaqeunqä änenqä iu-tanji, kukñuä naqä-qakuinä tquatunqe. Ne

iinjä imäkqanquatqe, neqä quuvqä heqiyqe yänänqanqä eätä, neqä Nyuänjä Kraisi Iqutäni, naqä-hnqunä hianä. ¹⁶ Wiikä qäpaiqä isua, yäni änguä äuqätänänqä imäkätqä-pa, Iqu Iqueqä huiwä iqune injä inemäkänä. Ne qokä-apäkä iqune, suqä ämaqeunqä äwinqä iqueni, qänaknä itanä, neqä wäunjuä hnqunä-hnqunä imäkätunquä iunji, ne huiwi naqä-hnqunä änyanitanji, naqä-naqä imännga peyanä.

Suqä yäuä huätä vquatämäupu, suqä änyähäni a maqätqenqä

¹⁷ Iinjqe, nyi Naqä Iqueqä yoqetani, kuknuä yänänqanqänäni tiinjä etmqe. “Ämaqä quuvqä maeqiyqä iqua imäkätqänuwä-pa, imäkqa mäwqä pambiyä” etqä. Iquauqä knuä iqe, quwqä äpmeqä iunji, häukuä änguä uwqiyqe, aanqä eä. ¹⁸ Quwqä äwqe, ppinqä yqänä imbu, knuä indqänqä ängui maeqä epiyitanji, quwqä näqanqä meqänqe, we maunqä etanqqetani, Goti Hanjuwä Iqueqä hänjä-pmeqe, mämeqä itqänä. ¹⁹ Iqua suqä quvqä imäkäpiyänqani, “Tä aanjä quvqä di imäkätqänunä” knuä inji mindqänqä ipu, womba miqä ipnä. Iquauqä manjä iunji, nätmatqä äwi iqä hnjuä änäpnä, äwi ae ävqäqä-qae mävquatämäuqä yqänä imäkqäpnä. Iinjqe, “He iqua imäkätqänuwä-pa, imäkqa mäwqä pambiyä” etqä.

²⁰ Ämaqä Kraisi Iquenqä näqanqä etapäpiyä iqua, he suqä quvqä injä iquau imäkqäpnqänä mämetqueqä ikuwi. ²¹ He Iquenyqä kuknui qätä äwikuwännga, Iqueqä kuknuä naqä-qakuä, Iqueqä-kiuänqä ätäänqä injqe, qu näqanqä ae

etapkuwiŋqe, nyi näqŋqä eänänä. ²²⁻²³ Iqueqä kukŋui tiinji. “Suqä yäüä, huiwä iqueqä äwiŋqä iuta, hikänänä iu ämequatätä, yätamakqä mämeqänqä qui emäkqä iqueni, he huätä vquatämäupu, kŋuä iqä änyä-hänä iqu imä mnätŋqe, heqä äwqe, aŋä qŋqanä enqä-pa hutepiyä. ²⁴ Itanğa he suqä änyä-hänä, Goti Hanjuwä Iqu Kiqä-kiuä enqä-panä imäkätä ekqä iqueni, a maqätpiyä. Suqä tqu, Goti Iqueqä kukŋuä naqä-qakuä iutaŋä eä, jänänänä ikikinyänä enqä iiyi.”

²⁵ Inji, he naqä-hŋqunä ae eänuwi, hiqä heyämaqä iquaŋi kukŋuä quanği mätquä, naqä-qakuinä tquäpŋqe. ²⁶ Itanğa he äwqä-tnänä enqqe, suqä quvqä imäkqä diŋqä wimasipu. Äwqä-tnäŋi, äpakänä, mäptqe känäwä äwqä mämä mŋganğqänğanqä mimäkqä pambu. Inğa-qänğanä qäpu hiätŋqe. ²⁷ Äwqä-tnäŋi yqänä äwiŋqe, Setänä Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huŋqä iqu, ekittqiyätä ämaequtäqŋqä. ²⁸ Si quwä mequki sätäti, aŋgumŋi mämeqä, tqä-täuä wäuŋuä imäkätinä, tqänğätä, ämaqä äwa iqanğuwä du yätamakqä vqänğätä, iqätŋqe. ²⁹ Hiqä maŋä iutaŋi, kukŋuä quvqä matqänğä. Kukŋuä äŋguä, ämaqä haŋä-iqä metqätanğuwä iu yätamakqä äväpu, yeeqä iwimäkqäpŋqä dinä tquanğpu. ³⁰ Itanğa Goti Iqueqä Dŋä Äŋguä Iqu, wiuŋqä yätŋqä miwimäkqä pambiyä. Goti Iqu Dŋä Iqueni, he Iqueqä ämaqä-quenä hiätanğpi, itanğa hiunji qänakŋänğa haŋä-iqä mämeqänqä näweqä etmeninğä hiqŋqä enqä-pa etapkqe. ³¹ Itanğa

huizi, tiinji. Äwqä tptawä esqanğuti, äkasuwä ätäpu, manjä täqñqä ätäpu, kukñuä quvqä ämaqä mändi kittqiyeqetä, suqä quvqä huizi iquatäñi, ävquatämäupñqä etqä. ³² Ga hiqä-hiuänqä huäqä äumäknäpu, qeiqi itquatnäpu, itanğa hñqu quvqä etqueqe, äñguä iwimäkäpu, hiqä äwqä tnäñi, iqueqä quvqetäñi, iiqä itmäkmbñqe. Goti Hanjuwä Iqu, he Kraisi Iqutä ämuänñanğanguwänğa, Iqueqä äwqä tnäñi iiqä itmäkñätä, hiqä quvqe huätä ämaemäukqä-panjä iñi.

5

He nätmatqä eeqäpnänjä imäkäpiyä iuñi, we-huñqä iqi itkimäkmbñqe

¹ Iiñiñqe he Iqueqä ymeqä naqä-qakuä pmetanğä, Iqu henyqä äwinyänqe, suqä eeqänänjä imäkäpiyä iuñi, Iqueqä-käuä imäkätñqä-pa, asänä imäkqäpñqe. ² Kraisi Iqu nenyñqä aanjä kiñjä äwinyätä, yätamakqä neyätñqä Iqueqä-käuä äwiñgqä-ma, he nätmatqä eeqäpnänjä imäkäpiyä iuñi, suqä ämaqeuñqä kiñjä äwiñqä iqu, hiñuiqä maeqäpñqe. Iqu iñjä äwiñgqe, ii Goti Hanjuwä Ique yeeqä iwimäkätñqä diñqä, nätmatqä tä ikeqanğä jinanjä äweqä-pani, hiqäva äwqänğqe.

³ Iñi, suqä huiwä yanjä-iñqä Goti Iqu änätapkqe, tuwä äväpu, huitañä-huitañä imäkäkiqetä, suqä kiyä mätqä eeqänänjä imäkqetä, suqä hiñuä aowä qñqetäñi, he iñi mimäkqä ipu, iñqä kukñui wänqä qäpu tqä-pqe, qäyä eänä. He Goti Hanjuwä Iqueqä

ämaqä ae enuwä iquenä, iinjä imäqänqe, pmua imäknänä. ⁴ Ä kuknuä womba injqe matqä ipu, kuknuä anä miqänqä tqe matqä ipu, itanğa qokä-apäkä iuqä suqenqe hänjä tamqä matqä ipnqänänjä. Suqä ii he imäqqe, änguänänjä hmanji, quvqe. Hiqä kuknui, Goti Hanjuwä Iqueni, “änguiqä” tquanğpu. ⁵ “He iinjä mimäqkä pambiyä” etqe, ii tiinjänqe. Ämaqä, suqä huiwä yanä-inqä Goti Iqu änatapkqe, tuwä äväpu, huitanä-huitanä imäkäkiqetä, suqä kiyä mätqä eeqänänjä imäkqetä, suqä hinuä aowä qnqetä itqänuwä iqua, anä Goti Hanjuwä Iqutä, Kraisi Iqutä, ämisinyä äpmeniyä yänjini, mäpmeqä ipu, nätmatqä anä mämiqnqä iinjqe, näqnqä änguänänjä mapu. Suqä hinuä aowä qnqe, ii goti quanğä iu qonjä woktäuqä enqäpanjä asänänji.

⁶ Ämaqä huizi, kuknuä quatä maeqä hinginqä isua etäpu, suqä iinjä imäkpinqä etätma upnqä iquwi, wimasipu! Ämaqä hngisanä ipu, iinjä imäqanğuwä iquaunji, Goti Iqueqä äwqä tnänjä injqe, äwimenä. ⁷ Iinjä etanği, iquatä näueqä imäknäpu, ikämanqä miqä pambu! ⁸ Hinuiqänänji he hiawiqä imä äpmaminuwäqe, tänganji, he Naqä Iqutä ämuänğuwä, ii he we-hunqä iqi qe äpmeqä. Itanji, he nätmatqä eeqäpnänjä imäkäpiyä iunji, we-hunqä iqi itkimäkmbnqe. ⁹ We-hunqä iqi äpmejuwä iquaunji, we-hunqä iqu, qu ämaqeu qeiqi iwimäkäpu, quvqä maeqä jänänänjä epu, kuknuä naqä-qakuinä tqäpnqä wimäkänä. ¹⁰ Itanğa suqä änguä, Naqä Ique

yeeqä iwimäkpnqä iunqä näqñqä mapñqänä, yamwiqä iqanḡpu. ¹¹ He ämaqä hiawiqä imä äpmapu, suqä quvqä imäkätqänuwä iquatä äktuwunqä mikiqä, hiqäpi yayuäki imbu pmetanḡpu. Quwqä suqä iquesañi, ymisañä enqä-pa, häukuä äñguä wiqanḡuti ämepu, manqä ipnä, oee. Iinjä imäkqe, qäyä etanḡuti, qanyä äpmapu, quwqä suqä quvqe, ätnänjä iqi maepñqe. ¹² (Suqä quvqä, hiawiqä imä zä äpmapu imäkätqänuwinqe, womba meqä etanḡi, nyi awä matqä imä.) ¹³ We-hunqä iqu, nätmatqä zä äwämitätqä iundanñi, ätnänjä iqi maeqanḡuti, hiñuä-qunqä eä. ¹⁴ Itanḡa we-hunqä iqu injä imäkqanḡañi, nätmatqä injä-pqä iqu, we asänä hunänä. Iinjä etanḡi, injqe kukñuä tiinjä ätnä äwi.

“Ämaqä hiaqäqä äwinjä iquki, pämä pmayä. Ae äpäkönḡñä iutanñi, anḡi vayä. Anḡi vauqanḡti, Kraisi Iqu, Iqueqä we-hunqetä, tä enqä-ma äyäkqätänä.”*

¹⁵ Iinjinqe heqä qanä ikipiyä imñi, äñguänä mimbu. Kñui qäyasäqä mindqänqä, äñguinä indqämbu ikiqäpnqe. ¹⁶ Täñḡañi ämaqe, suqä quvqenä imäkqäwätqänuwä-qae, hea, suqä äñguänänjä imäkqänänjä iqua, he ämaequtäucänqä, äñguänä mimbu. ¹⁷ Ga he ämaqä kñuä iqä äñguinqä qämä-qämä miqä, suqä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä iunqänä näqñqä meqanḡpu.

¹⁸ He wainqä-eqä yänänäqñqä änäpiyi, hiqä kñuä indqänqä äñgui qui emäkätñqä

* 5:14 Asayä 26:19; 60:1

dunqe, manqä iqäpñqe. Suqä iini, hiqä quamä pmeqä eeqänänjä äwiñqä iuni, qui emäkänä. Iiñqä tñänqe, Dñä Änguä Iqu, hesä manguä enyätätñqä, hiñuinä qumbñqe. ¹⁹ Dñä Änguä Iqu manguä e emnätanğqetani, he tiinjä imäkqäpñqe. Hiqä-hiuä kukñuä ätnäpiyänğani, kukñui apqä bukä iutanitä, apqä huizi iutanitä, itanğa apqä Dñä Änguä Iqu etapqanğqä iutanitä, ämepu, hiqä äwqä imñi, Goti Hanjuwä Iquenyqä yeeqä ipu tqäpñqe. ²⁰ Ga nätmatqä eeqänänñinqe, Goti Hanjuwä neqä Apiqueni, he neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä yoqetani, “änğuiqä” tqüäpñqe. ²¹ Itanğa, Kraisi Iquenyqe, “Iqu neqä Naqä-qu etanği, ne Iqueni, yäpä iqi vquanä” kñuä indqänäpu, hiqä-hiuänjä-pqe, yäpä iqinyä inğpñqe.

Qokä-apäkä ämanğäwäñuwä iquauñqä

²² Hiqä-hiuä yäpä iqi inğpñqä ätqäqe, ii tiini. Apäkä iuenä, neqä Naqä Kraisi Iqueni, yäpä iqi ävätqänjuwä-pani, heqä qokä iquauñä-pqe asänä e vqäpñqänänji. ²³ Tiinjä etanği ätqä. Kraisi Iqu Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä Nyuänjä-qu eä, iqua Iqutä huiwi naqä-hñqunä etanği, Iqu, huiwä iqu hänjä-pmetätñqänä, anği Vauqumuatqä-qu eä. Ii enqä-pani, qokiqu, apäkiyqä nyuänjä-qu eä. ²⁴ Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäki, eeqänänjä iuni, Kraisi Ique yäpä iqi äpmeñuwä-pani, inñi apäkä-pqä iuenä, heqä qokä iquauqä yäpä iqi e pmetpñqänänji.

²⁵ Qokä iquenä, Kraisi Iqu Goti Iqueqä qokä-apäkä iunqä kiinjä äwinyätä, yätamakqä vätnqänä Iqueqä-kiuä äwiñğqä-pani, hiqä

apäkä iuaunqe, kiinjä iinjä enğuätņqänänji.
²⁶ Iqu quņqä iinjä äwinyätä imäkkqe, ii iquaunji,
 quvqä maiņqä, eqetä, Iqueqä kukņuitä, asņä
 äwqiyätä, ikikinyänä iwimäkätä, Iqueqä gokä-
 apäkänä hiätņqä pmuatetņqä diņqeyi. ²⁷ Iqu
 iinjä iwimäkätņqä äwiņgqe, ii tiinjāņqe. Qu
 Iqueqä hiņuä iqinji, nätmatqä qeqä bimbiqä
 tqä isua eņqä-panjä epu, kiyä maeqä epu, huiwi
 yätääqä, ä ppkä äki-äkitañi, maeqä epu, ämaqe,
 “Quvqä iinjä-iinjä iqä-quaiqä” mäutņqä äwinyä.
²⁸ Kraisi Iqu, Iqueqä ämaqāņqä aañä kiinjä e
 äwinyätņqä-panji, qokiquenä, heqä huiwiņqä
 kuapänä enyätņqä-panji, heqä apäkiuaunqä-
 ppe, asänä iinjä enğuätņqe. Ämaqä iqueqä
 apäkinyqä aañä kiinjä äwinyätä, āņguä
 iwimäkätņqä iqu, iqueqä-kiuāņqä äwinyāņqä
 iquvi. ²⁹⁻³⁰ Ämaqä hņqu, iqueqä huiwiņqä
 wi äuämäkätä, ymisañä miinjä ma miqä
 yāniqi? Oee, iqu āņguä äminyätä, ymisañä
 iņguänä. Suqä iinjä, ii tiinjä eņqä-panji. Ne naqä-
 hņqunä äuqätānanä, Iqueqä huiwä hņqunä
 etaņgqetañi, Kraisi Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä
 gokä-apäkä iqune, āņguänä ämäneyätņqä-panjä
 asānāņä iinjä. ³¹ Suqä ii, Goti Iqueqä bukä iu tiinjä
 ätnāņqä-panji.

*“Qokä hņqu, iqueqä kandä känatä ävämetä,
 iqueqä apäkisä guä ämaqānäsinyä, huiwä
 naqä-hņqunä änyinyä pmeqāņqe qä.”†*

³² Kukņuä iqu, qakuä aañä naqānāņä-tāņä
 etaņgi, zä äwiņqä ique. Nyi ņqä-nāuāņi,
 “Kukņuä tqe, ii Kraisi Iquenyqätä, Goti Hanjuwä

† 5:31 Ipäqäkkä 2:24

Iqueqä ämaqä iquaunqätä, ätqiyä” ätqä. ³³ Inji kiqä quati, tiinjä-pqä inänji. Ämaqä hñqunä-hñqunänjä iquenä, hiqä-hiuänqä enyätñqä-panji, heqä apäkä iuaunqä-pqe, inä hinguätñqe. Itanğa apäkä hñqunä-hñqunänjä iuenä, hiqä qokiquaunqe, “Iqu ñqä naqä-qu etanği, nyi iquenji yäpä iqi vqämqeçä” kñuä indqänğpñqe.

6

Ymeqä iquaunqätä, kunaqä-kunuñaunqätä

¹ Ymeqä iisuenä, he Naqä Iqutä ämuänñuawä-qae, hiqä hinaqä-hinuñuau hñgisa mitqueqä, qänaknä vqäpñqe. Suqä tquenji, he imäkqä di, Goti Iqueqä hinuä iqinji, äñguänänji. ² Suqä iquenyqe, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä-suqä iunji, tiinjä ätnä. “*Si tqä tnäutä tniquesäñi, yäpä iqi ävätñä, iyaquiuä kukñui qänaknä vqanğinyä.*”^{*} Goti Iqu suqä iqua ätuätäqänğanji, Iqu suqä tque-ganä, kukñuä nätmatqä timäuniqä diñqä qäsä guä ämäsäuekqe. ³ Kukñuä gue, tiinjä äyä ämäsänä. “*Si iinjä itnä äñguänä äpmeñi, nätmatqä eeqäpnänjä si imäkätñä iunji, äñguänä timäutqätanğuti, itanğa qua iunji, hea quäuqä äpmaka utunğinyä.*”[†]

⁴ Kunuñuenä, hiqä ymeqä isuaunji, quvqä itquepu, äwqä tnänjä miwimäkqä iqäpñqe. He isuaunji, suqä Naqä Iqu äwinyänqä iunqä näqñqä äväpu, “Iñi imäkäpu, iñi mimäkqä pambiyä” ämotquepu, äñguänänjä miqäpñqe.

^{*} **6:2** Anğumä Itmakqä 20:12; Kukñuä-suqe 5:16   [†] **6:3** Kukñuä-suqe 5:16

Wäunuä-wiyqä iquauŋqätä, wäunuä miqä iquauŋqätä

⁵ Wäunuä-wiyqä iquenä, hiqä ämeyqä, qua täutanä iquauŋqe, “Iqu ŋqä naqä-qu etanġi, nyi iqueni yäpä iqi vqämqänä” kŋuä indqänäpu, hŋgisa miqä, qänaknä vqäpŋqe. He wäunui, quanġä miqä, äwqä naqä-qakuänä äwipu, Kraisi Ique yäpä iqi ävätqänuwä-pa, iinjä äwipu imäkqäpŋqe. ⁶ Iquau yeeqä iwimäkpŋqä wäunuä äŋgui, iqua hiŋuä eqänätanġuwänġanä, miqä pambu. He Kraisi Iqueqä wäunuä-wiyqä eänjuwi, Goti Hanjuwä Iqu äwinyänqä iunä imäkäpu, iquau qänaknä vqäpŋqe. ⁷ Ii ipiyänġanġi, “Nyi wäunui, ämaqeu wiyqunä manä, Naqä Ique wiyqunġä” kŋuä indqänäpu, aquvänä ipu imäkqäpŋqe. ⁸ Ga he kŋui, tiinjä-pqe indqänġpŋqe. “Ämaqä, hŋquququeqä yäpä iqi äpme, iqueqä wäunuä-wiyqä iquŋä-qe, ä ämaqä qanyä äpme, kiqä-kiauŋqänä indqänqä iquŋä-qe, iqu äŋguänänġä imäkmitätqe, Naqä Iqu kimaŋi, nätmätqä äŋguänänġi äväniqeqä.”

⁹ Ämiqä iquenä, ämaqä heqä yäpä iqi äpmapu, wäunuä heyqä iquauŋi, zä epŋqä kukŋuä zä iwimäkqä iqua mätquä ipu, äŋguä iwimäkqäpŋqe. He kŋui tiinjä indqänġpŋqe. “Wäunuä-neyqä iquautä, ämiqä-qunesä, ämäneyätŋqä Iqu, qäukuä haqä yätu äpme, qokä-apäkä eeqänänġä iunġi, yänä-mänä miwäsäuqä, asänä iwäsäuniqeqä.”

Quuvqä heqiyqä iqua, mäkä-iqä iquau eŋqä-paŋiqä

10 Nyaqä kuknuä yäpaki, tiinji. He Naqä Iqutä ämuänmbu, Iqueqä yänänäqñqä aanjä naqänänjä iutañi, yänänäqñqe, yändi-yändi imäkmbñqe. 11 Setänä, Goti Hanjuwä Iqutä mäkä-huñqä iqueqä kuknuä quañgitä, yamwiqä iqetä, emeqañgutqañgani, he yänänäqñqä tqäpnuwä diñqe, ämaqä mäkä-iqä iqua imäknänjuwä-pani, Goti Hanjuwä Iqu heqä etapätñqe, imäkñgpnä. 12 Nyi ii etqe, tiinñqä etqä. Ne mäkä äunätunqe, ämaqä nesä asänänjä iquautä hmanji. Ne mäki, dñä quvqä, yänänäqñqä huitañä-huitañä-tänjä, awä yeqä äpmeñuwä, ä qua tqe hiawiqä imä äpmeñuwä iquatä, äunätqäñu. 13 Iinñqä nyi tiinjä etqä. Goti Hanjuwä Iqu, nätmatqä mäkänqä imäkñqä etapätñqe, eeqänä äñguänä imäkmbu, näwinyä pmetañgpiyä. Inji mäkä ätimäuqäqe, pämä ätqäupu, mäkä yänänäqñqä ipñqä. Itanğa mäki qäpu päwqañgñqe, yänänäqñqä äpakänä e tqäutpñqe. 14 Yänänäqñqä iinjä tqäutpñqe, suqä kuknuä naqä-qakuä iqueni, qätä äñguänänjä äwiyäpu, qänaknä iqe, aquvä enqä-pa, heqä quañuä iqi yänänäqñqä ämäsanäpu, itanğa suqä jänänänjä iu imäkqe, nätmatqä ktqä pmuätänqe, quikuä iqi äpmuätänänjuwä-pa, iinjä pmuätänätanğpu.† 15 Itanğa Goti Iqueqä kuknuä, äwqä-qeiqi imbu pmeqañqä imäkqä iqueni, yukä ämuasmänqe ämuasmänjuwä-pani, a yänänäqñqä äqätpu, näwi imäkmbu pmetañgpu.§ 16 He iinjä imäkmbu, ga tiinjä-pqä iqueni, inä imäkñgpñqe. Suqä

† 6:14 Asayä 59:17 § 6:15 Asayä 52:7

quuvqä heqiyqä iqueni, nikhqä enqä-ma ktqä ämaqumuätänäpu, Setänä, Goti Iqutä mäkä-hunqä iqueqä zi tä hänaqä sqe,* heyaqä huiwiunqä äumepqanqutqe, huätä epmäkpñqä. ¹⁷ Goti Hanjuwä Iqu, he hänä ae emäkäqumuatekqä iinqe, hiqä knuä indqänqä imñi, nyuänä ktqä pmuätänqä ii enqä-pa ämimuasmäupu,† Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, Dñä Änguä Iqu etapätñqe, ii ipäqäyunuä enqä-panä-qae, a yänänäqñqä qätätñqe. ¹⁸ Suqä iquau imäkpñqä ipiyänqani, Dñä Änguä Iqu emäkqanquti, suqä Goti Hanjuwä Iqueqä yätamäkqenqä tääqä tqä iqueni, mävuqatämäuqä pa ipu, a yänänäqñqä qätätanqpu. Tääqä ätäpiyänqani, enyqä enqanquti, ävquatämäupu matqä, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä eeqänänä iunqä-pqe, inä äpakänä tqanqpu. ¹⁹ He yatñqä iñi, nyinqä-pqä inä iqäpñqä änyinqi. Nyi kukñuä tmqñqe, kukñui kiqä-kiuä nyaqä quväkä tämä dqäuqanquti, inñi nyi Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuä änguä we-hunqä-täñi, kiqä quata zä äwiñqä diñqe, zä miqä itmä, awä hämä-hämä tqämqänä. ²⁰ Nyi kukñuä ique-qäquenqä, Jisasi Kraisi Iqu, Kiqä-kiuä ätenjikqä iuta, awä tuätqätanqenqä guä äpmuatenjiyquwi. Inñi nyi wäunuä Iqu ändapqqe, mävuqatämäuqä itmä, zä miqä pemä itmä, kukñuä awi yqänä tqämqänä, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä tqanqpu.

---

* **6:16** Apqä Bukä 7:13 † **6:17** Asayä 59:17

Goti Iqu qunji, änguä wimäkätŋqenqä tääqä ätukqenqä

²¹ Tikikusi iqu, Kraisi Iquenyqä quuvqe, ne eqiyätunquä-pa eqiyätä, Naqä Iqueqä wäunui mäwquatämäuqä, nesä anä imäkätunquä iquvi. Ne iquenyqe, kuapänä änenyätqäuä. Iqu nyi täqi äänä äpmamä, eeqänänjä imäkätŋqä iinqe, awä etänä. ²² Nyi ique henyqä ändowatqe, quati tiinji. Iqu emetä, ne täqi äänä-äänä äpmenqenqä awä etätä, heqä qeqä-quuvqä yäpä imŋi, yänänäqŋqä emäkätŋqenqä ändowatqä.

²³ Iyää ŋqä-quauä, neqä Goti Hanjuwä Apikutä, itaŋga Jisasi Kraisi neqä Naqä Iqutäni, Iquaqu quuvqä heqiyqä iqueneuä äwqe, hanjuä imbu quuvqä yänänäqŋqä eqiyäpu, ämaqä huiziunqä enquätŋqänä emäkinyä. ²⁴ Iyää, ämaqä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenyqä äpakänä äwinyätŋqä iquaunji, Goti Hanjuwä Iqu, qeqä imänqeuta hiŋgi vqe, ävquä.

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-07-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 5 May 2021

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac